

ФІЛОСОФІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Анотація. Тези присвячені постмодерністським концепціям девіантності та злочинності. Проаналізовано концепції Д. Милівановича, С. Генрі, М. Робінса, Г. Геса та С. Шерера. Вказано, що розуміння злочинності у них має релятивістський та конструктивістський характер. Наголошується, що постмодерністська філософія девіації стала основою нових методологічних підходів.

Ключові слова: постмодернізм, злочин, девіація, філософія злочинності, кримінологія.

Abstract. This thesis compares the postmodern concepts of deviance and crime. The concepts of D. Milivanovic, S. Henry, M. Robinson, H. Hess and S. Scheerer are analyzed. It is stated that their understanding of crime is relativistic and constructivist in nature. It is emphasized that the postmodern philosophy of deviance has become the basis of new methodological approaches.

Keywords: postmodernism, crime, deviance, crime philosophy, criminology.

Класична західна філософія претендувала на досягнення істини за допомогою науки та емпіричних методів. Вона надавала проекти раціонального перетворення недосконалої дійсності шляхом викорінення невігластва, розвитку демократії та забезпечення свобод громадян. Вона подавала надію на вирішення проблем голоду, злиднів та злочинності. Більшість філософів вважала, що головними причинами злочинності є соціальні чинники. В західному суспільстві була поширена думка про те, що головним засобом подолання злочинності як явища є зміна соціального стану найбіднішої частини суспільства, з якого походила переважна більшість злочинців, шляхом покращення матеріального становища, підвищення рівня освіти, культури та моралі.

Однак реалії ХХ ст. і початку ХХІ ст. з руйнівними війнами, геноцидом, злочинністю, соціальними і техногенними катастрофами розвінчала ілюзії філософії Модерну. Застосування всеосяжних філософських концепцій, класичної методології дослідження соціальних явищ, зокрема таких, як різні прояви девіантності та злочинності, стало непродуктивним. Ба більше, у філософії другої половини минулого століття вибухнула «криза детермінізму», і стала очевидною обмеженість попередніх теорій та методологій.

Альтернативна постмодерністська логіка аналізу характеризується як новий тип теоретизування, відкритий не тільки для раціональних, але і для ірраціональних тенденцій. Постмодернізм – це і нові методологічні підходи та методи у філософському осмисленні соціальної реальності. Сучасні дослідники використовують дискурсивний аналіз, теорію нелінійних динамічних систем, теорію хаосу, теорію катастроф, синергетичний та інші підходи. Для філософії постмодернізму притаманні відкидання «метанаративів», рефлексивність, змішання контекстів. Постмодернізм

характеризується радикальним скептицизмом щодо класичної філософії, можливостей людського розуму. Він ставить під сумнів ефективність науково-раціоналістичних теорій, створених в епоху Модерну, підтримує плюралізм різних концепцій і пропонує заміну емпірично обґрунтованих теорій постемпіричними. По суті, постмодернізм є екстеріорізацією тієї частини соціального досвіду, який не виражений інституційними засобами і структурами сучасного суспільства. Він більше має справу з соціальною комунікацією, дискурсами, роблячи їх центральними категоріями постмодерністського типу мислення. В рамках постмодернізму віртуальна сконструйована соціальна реальність (симулякри і симуляції за Ж. Бодрійяром) детермінує реальність об'єктивну. Постмодернізм проблематизує уявлення про сучасний порядок, постійний контроль і «розмиту» владу в суспільстві.

Постмодерна філософія злочину як критичний науковий напрям формується у 80-ті – 90-ті рр. ХХ ст. Вона з'являється не як одна теорія, а як група різних теоретичних перспектив постмодерністського аналізу девіантності та злочинності. Серед них: конституїтивні, феміністські, культурні, топологічні, анархічні кримінології. Але всі вони поєднуються під знаком критичного ставлення до самого концепту злочину як протиправної суспільно небезпечної дії. Книга М. Фуко «Наглядати та карати» [2] стала вже своєрідною «біблією» сучасної постмодерністської кримінології. На підставі радикальної критики західної класичної концепції покарання як засобу виправлення злочинця, французький філософ в ній стверджував, що сама влада використовує систему покарань як інструмент соціального контролю і продукування злочинності. Ця ідея конвенціоналістського визначення злочину знаходить своє відбиття і в інших кримінологічних концепціях, які виникають під впливом постмодерністської антропології. Зокрема, на думку засновників конструктивістської кримінології Драгана Милованович та Стюарта Генрі, «право – це гральний будинок влади, злочин – її мишоловка» [3, 117]. З ними погоджується й український дослідник В. І. Поклад [1]. Злочин – це те, що визначається владою як злочинне. В сучасному суспільстві відбувається маніпулювання створеним «образом» злочинності: за допомогою ЗМІ створюється «зручний» псевдоворог, боротьба з яким може відволікти від інших соціальних проблем або елітарних злочинів, надати діям влади необхідної легітимності.

Не менш важливим для постмодернізму є розуміння злочинності як соціального конструкта. «Злочинність» і «злочини» не є чимось об'єктивним за змістом, це не онтологічна реальність, а суб'єктивний конструкт, що створюється законодавцем. Злочин і злочинність – поняття релятивні (відносні), конвенційні («договірні», як домовляться законодавці). Сучасний відомий американський кримінолог-постмодерніст Метью Робінсон вважає, що «термін злочин є лейбою (label), який ми застосовуємо до поведінки, що порушує закон. Ключовий пункт – це породження злочинів кримінальним

законом, який створений людьми. Злочину як такого не існує в природі, це вигадка людей» [5, 2]. На думку відомих сучасних німецьких кримінологів Геннера Геса та Себастьяна Шерера, злочинність – не об’єктивне соціальне явище, а розумова конструкція, що має історичний і мінливий характер. Злочинність майже повністю конструюється контролюючими інститутами, які встановлюють норми і приписують вчинкам певні значення. Звідсіль, головний висновок постмодерністської доктрини: «злочин – соціальний та мовний конструкт» [4, 154].

Згідно з постмодерністською концепцією девіації, злочинність та антикримінальна система формуються в контексті соціокультурних явищ і процесів: злочинність є сукупним продуктом функціонування всіх сфер життєдіяльності суспільства, а протидія їй, відтак, має розглядатися як багаторівнева та різноспрямована система, що пронизує своїм впливом все розмаїття соціуму. Злочинність і контроль над нею не можуть бути відокремлені від тотального (загального) структурного і культурного контексту, в якому вони продукуються. Це твердження протистоїть думці традиційної кримінології про можливість самостійного (роздільного) аналізу злочинів, незалежно від контексту. Злочинність – інтегральна частина тотального продукту суспільства, частина культури, тому кримінологічний аналіз злочинності повинен здійснюватися з урахуванням загальної соціальної картини, нарівні з іншими складовими суспільства

Останнім часом у філософії злочинності на підставі постмодерністської парадигми та її методологічних підходів з’являються й нові напрями сучасної кримінології – «радикальна» кримінологія, теорія стигматизації, аболіціонізм тощо, які заслуговують спеціального аналізу. Вони набувають певної популярності й у вітчизняній кримінології.

Отже, постмодерністська парадигма філософії девіації докорінно змінила призму розгляду сучасних соціальних явищ та стимулювала появу нових методологічних підходів у соціології права та кримінології.

Джерела та література

1. Поклад В. І. Про історичні типи злочинності. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права. Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В. Я. Тація, Б. М. Головкина. Харків: Право. 2016. С. 176–178.
2. Фуко М. Наглядати й карати: Народження в’язниці. Київ: Основи, 1998. 392 с.
3. Henry S. Milivanovic D. *Constitutive Criminology. Beyond Postmodernism*. London: SAGE Publications Ltd. 1996. 302 p.
4. Hess H., Scheerer S. Was ist Kriminalität? *Kriminologische Journal*. 1997. Heft 2. S. 83–155.
5. Robinson M. *Why Crime? An integrated Systems Theory of antisocial Behavior*. N. J., 2004.